

OKULDA DEĞER EĞİTİMİ VE HİKÂYESLER

Hülya KASAPOĞLU*

Özet

Okullar, öğrencileri bilgiyle donatmanın yanı sıra onları erdemli bir insan olarak yetiştirme ve kişilik gelişimlerini sağlama görevi olan örgütlerdir. Bu nedenle okullarda öğretim kadar eğitime de önem verilmelidir. İnsanın davranışları değerleri doğrultusunda şekillenir. Okullar davranış kazandırma ya da davranışı istedik yönde değiştirme görevi yapar. Bunu yaparken bireylerin kişiliğini oluşturan değerleri de verebilmelidir. Değer eğitimi, öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması yoluyla eğitilmesini içerir. Bu nedenle okul ortamlarının öğrencilerin örnek oluşturacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Ayrıca öğrencilerin değerleri soyut olmaktan çıkıp somutlaştırılmalarına yardımcı olmak adına hikaye anlatımı, gibi yöntemler kullanılabilir. İyi bir değer eğitimi ile okullar, sorumluluk, çok çalışma, dürüstlük, nezaket gibi erdemlerin yer aldığı bir topluluk olabilir. Bu makalede, okulda değer eğitiminin önemi tartışılarak, bu bağlamda değer eğitimine ilişkin çıkarsamalara ve bazı önermelere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Değer, okulda değer eğitimi, hikaye, etik

Giriş

Her toplumun geleceği çocuklardır. Çocuğun erdemli bir insan olarak toplumda yerini alması, en az iyi bir öğrenimden geçip başarılı olması kadar önemsenir. Erdemler hemen her toplumda ulaşılmaya çalışılan yüce değerler olarak bilinir. Doğruluk, büyüklere saygı, görgü kurallarına uyma, küçüklere ve güçsüzlere yardım, hak gözetme, her yerde ve her çağda aranan nitelikler olmuştur. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesi için yasalara uymak yetmez. Ortak değerlerin, birleştirici gücüne de gereksinim vardır. Başka bir deyişle, insancıl değerler olmadan toplum çarkı dönmez (Yörükoğlu, 2003, 221). Okullar çocuğun erdemli bir kişi olması, insancıl değerleri taşıması konusunda bir takım görevleri yerine getirmesi beklenen örgütlerdir. Bu makalede değer eğitiminde okul içinde yönetici ve öğretmenlerin davranış ve tutumlarının önemine değinilmesinin yanı sıra, değer eğitimde hikayelerin kullanılmasının yararı üzerinde durulmaktadır.

Değer

Değer kelimesi, Türkçe Sözlükte “üstün ve yararlı nitelik” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005, 483). Dürüst bir yaşama yön veren değerler, ulaşılmak istenen idealler olup, olması gerekeni ifade ederler. Bireyin işinin ve günlük yaşamının temel bir parçası olan ve onun yaşamına anlam kazandıran idealler, tercihler, kararlar ve davranışlarına yol gösteren inançlar ve kanaatlerdir (Özgener, 2004,126-127; Robbins, 1994, 12; Erdem, 2003, 56).

* Yrd. Doç. Dr.; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

İnsana özgü, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran bir nitelik taşıyan değerler aynı zamanda insanın amaçlarına uygun tarzda kendini gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine de yardımcı olmakta (Kuçuradi, 1995, 8), hayata bir anlam katmakta, hayatın, dürüstlük, hoşgörü, iyilik, merhamet gibi yanlarını çoğaltmaktadır. Bunlar ise toplumsallaşmayı ve toplumla uyumu beraberinde getirmektedir (İnsani Değerler Rehberi, 1996, 6; Parashar, Dhar ve Dhar, 2004).

Değerlerle ilgili belirlenmiş bazı özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir. Değerler (Kaltsounis, 1987; MEB 2005, 87; Quisumbing ve Leo, 2005):

- İçten bir güç olarak bireysel davranışları etkiler.
- Yaşamda ikilemede kalma durumunda karar vermeyi kolaylaştırır.
- Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Bireysel algı ve gerçeğin yorumlanmasını etkiler.
- Davranışları kontrol etmeyi sağlar.
- Zaman içinde çeşitli etmenlere ve bireylere göre değişebilir.
- Kişi ya da toplumların istek ve amaçlarını temsil eder.
- Duygu yüklüdür, düşünce ve anlayışa güç verir, davranışları yönlendirir.
- İnsan kişiliğinin etik, sosyo-ekonomik, zihinsel, politik, fiziksel, estetik, dinsel gibi çeşitli boyutlarını içerir.

Davranış, kişinin değerleri doğrultusunda şekillenir. Değerlerle ilgili yapılan araştırmada, eğitim alanında yayınlanmış olan kaynaklar tarandığında, özellikle “sorumluluk, eşitlik, adalet, özgürlük, hoşgörü, saygı, güdüleme, güven, bağlılık, özerklik, hırs, doğruluk, cesaret, saygı, kendine güven, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, sevgi, başarı” gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir (Turan, 2003; Gündoğan, 2002; Şişman, 2000; Sargut, 2001; Bursalıoğlu, 2000; Aydın, 2002; Türkdoğan, 1998; Özen, 1996).

Çocuk yetiştirme, yüzyıllar boyunca en gözde konulardan biri olmuştur. Çocuk davranışlarına şekil verme ile ilgili birçok öneride bulunulmuş ve etkili kurallar oluşturulmaya çalışılmıştır. Çocuk eğitimine bu kadar önem verilmesinin nedeni, yetişkin bir insanın iyi veya kötü oluşunun köklerinin çocukluğa dayanmasıdır (Montagu, 2000, 5). Bu nedenle insan yetiştirme görevi üstlenen okullarda değer eğitimine gereken önemin verilip, doğru bir şekilde işlenmesi toplumsal iyi oluşumuz açısından çok büyük bir önem taşımaktadır.

Okulda Değer Eğitimi

Değerler eğitiminde insanın değerlerinin yaşantı ve eylemlerle bağlantılı olup kişinin ilişkilerinde belirleyici bir rol oynadığı; böylece de sevgi, saygı, dürüstlük, güven, özgürlük, doğruluk gibi etik değerlerin korunduğu kişi yaşantı ve eylemlerinin değerli kişi yaşantı ve eylemleri haline geleceği irdelenip, her koşulda değerlerin bilgisini de hesaba katarak eylemde bulunmanın önemi vurgulanır (Kale, 2008, 14).

Anne babalar çocuklarının etik alandaki eğitiminden birinci derecede sorumluyken, ailenin ardından okul da toplumsal değerleri öğreten önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Okulda değerler eğitimi vatandaş yetiştirme süreci içinde gerçekleşmektedir. Bu süreçte öğretmenler bilinçli ya da bilinçsizce, değerleri öğrencilerine aktarırlar (Coombs-Richardson ve Toison, 2005). Öğrencilerin iyi birer vatandaş ve karakterli birer birey haline gelmeleri için onlara yardım etmeye ön ayak olmak okulun sorumluluğudur (Ryan, 1993; Dağdelen, 1999, 22). Okulun, eğitim öğretim hedefleri ve değerleri ile öğrencilerin hedef ve değerleri arasındaki ilişkinin tutarlılık düzeyi hedeflere ulaşma düzeyini etkiler (Ertürk, 1982; Varış, 1981).

Türk Millî Eğitim sisteminin genel amaçlarına bakıldığında öğrencilere kazandırılması gereken birçok değer göze çarpmaktadır. Bireyleri "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygular bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve girişime değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" gibi birçok değeri içeren ve "iyi insan", "iyi vatandaş" yetiştirmek amacını taşıyan eğitim sistemi, değerlerin tüm eğitim basamaklarında öğrenciye kazandırılması beklentisi taşımaktadır. Bu nedenle tek bir derste değerleri işlemenin ötesinde, her derste değerlerin ortaya konulduğu, sonuçlarının tartışıldığı ortamların oluşturulması önemlidir.

Eğitim programlarında vurgulanmasının yanı sıra değerler, alan sınırlaması aranmaksızın, öğretmenlerin sınıf içindeki öğrenme ortamını düzenleyişinde, etkinliklerini uygulayışında, öğretimin stratejisinde, içerik seçiminde, sınıf içinde izin verdiği ya da pekiştirdiği davranışlarda, öğretim biçiminde, disiplin uygulamalarında, öğrencilerine yönelik tutum ve davranışlarında yer almalıdır (Veugelers ve Vedder, 2003). Çağdaş eğitim yaklaşımları, öğrencilere bilgiyi nasıl depolayacaklarından çok onlara nasıl ulaşacaklarını öğreten anlayışı, eğitim sisteminin temelini almayı gerekli kılmaktadır. Bu durum bilginin öğrencinin bizzat kendisi tarafından keşfedilmesine imkân veren birçok öğrenme modelleri ve öğretim yöntemlerinin gelişimi sonucunu vermiştir (Kaf, 2000).

İdealist anlayışa göre, değer eğitimi; öğrencinin değerli davranış ve insan modellerini örnek alması yoluyla eğitilmesini içerir (Gutek, 2001, 29). Evde başlayan ahlak eğitimi, okulda da devam eder. Ancak bu, ahlak dersleri yoluyla değil, öğretmenlerin örnek davranışlarıyla sağlanır. Beğendiği öğretmenleriyle özdeşim kuran çocuk, evde gelişen erdemlerini yeni örneklerle zenginleştirir (Yörükoğlu, 2003, 229).

Bir çocuğun öğretmeni, birçok ahlaki özellikler bakımından ona örnek olur. Eğer öğretmen diğer çocuklara karşı saygılı ve kibar davranıyorsa, çocuklar da bu bakımdan öğretmeni taklit ederler. Öğretmen çocuğun hata ve kusurlarını hoşgörüyü karşılayabiliyorsa, çocuğun da başkalarının kusurlarını hoş görmesi beklenebilir (Goleman, 1998, 348).

Campell (1997)'a göre, öğretmenlerin, ahlak ve etik konusunda gençlere rehberlik edebilmeleri için öğrencilerin üzerindeki karar ve eylemlerinin önemini takdir etmeleri ve etik bir meslek elemanı olarak kendisinin karışık rollerini iyi anlamaları gerekir (Aydın, 2003, 205). Çünkü erdemlerin kazanılması çocuğun kişilik gelişimi ile sıkı sıkıya ilgilidir. Doğruyu yanlıştan ayırma ve doğru olanı seçip uygulamak kolay kazanılan nitelikler değildir. Sayısız olasılıklara ve durmadan değişen koşullara göre

en uygun tepkileri ve davranışları geliştirmek, uzun süren deneme ve yanılmalardan sonra gerçekleşir (Yörükoğlu, 2003, 222).

Ryan ve Bohlin (1999), öğretmenlerin sınıflarında iyi karakter eğitimcileri olmaları için yedi tane yeterlilik alanına sahip olmaları gerektiğini ileri sürerler:

1. Öğretmenler iyi karaktere ve karakter oluşturmaya örnek olabilmelidir.
2. Öğretmenler, öğrencilerinin karakter gelişimini mesleki bir sorumluluk ve öncelik haline getirmelidir.
3. Öğretmenler öğrencileri ile hayattaki doğrulara ve yanlışlara ilişkin konuşabilmelidir.
4. Öğretmenler çeşitli etik konularda kendi konularını net biçimde tanımlayabilmeli; ama kendi görüş ve düşüncelerini öğrencilere yüklememelidir.
5. Öğretmenler başkalarının yaşantılarını anlayabilmeleri için çocuklara yardımcı olmalı, kendi dünyalarından çıkarak başkalarının dünyasına girebilmelerini sağlamalıdır.
6. Öğretmenler kendi sınıflarında olumlu bir değerler sistemini, yüksek etik ilkelerinin bulunduğu ve herkesin birbirine saygı duyduğu bir ortamı oluşturabilmelidir.
7. Öğretmenler okulda ve toplulukta öğrencilere fedakar ve etik davranma deneyimi ve pratiği verecek faaliyetler sağlayabilmelidir.

Ancak her şeyden önemlisi, temel değerleri öğrenmek için öğrenciler okul yaşamlarının tüm yönlerinde iyi örnekler görmeli ve ciddiye alınmalıdır (Black, 1996). Çünkü, “Ergenlik çağındaki çocuğumuza nesne gibi davrandığımızda ne olur?” sorusunun cevabı “değerli aile ilişkilerini hor görerek ilişkiye yabancılaşır, kişiliक्सizleşir ve güven azalması, kavga ve isyan yaratma durumları söz konusu olur” şeklindedir (Covey, 2005, 22). Öğretmenin, okul içinde öğrencilerine değerleri kazandırabilmesi için, öncelikle onları bir kişi olarak önemsemesi, çok iyi tanınması ve çok iyi izlemesi gerekir. Duyuşsal yönden duyarlı olan öğretmen tarafından, öğrencilerin hangi değerleri kazanabildikleri, algıları, tutumları ve davranışları bilinirse, öğrencilerin olumlu benlik kavramı geliştirmelerine daha çok katkı sağlanabilir.

Öğretmen tutum ve davranışlarının yanı sıra, okul yönetimiyle ilgili çağcıl tartışmalarda okul yöneticilerinin de ahlaki yönden bir lider olmaları gereği üzerinde durulmaktadır (Şişman, 2004). Bu nedenle okulda değer eğitiminde en önemli öğelerden birinin yönetici ve öğretmenlerin tutum ve davranışları olduğunu söylemek mümkündür. Öğretmenler, amaçlar doğrultusunda öğrenciyeye kazandırmayı hedefledikleri her tutum ve davranışı sınıf içinde kendileri sergileyerek öğrencinin yaşantılar yoluyla öğrenmesine katkı sağlayabilirler. Güveni öğretebilenin ve kazandırabilmenin en iyi yolu güvenmek, sevgiyi öğretebilenin en iyi yolu sevmektir diyebiliriz. Bir değeri öğretebilenin en iyi yollarından biri, öncelikle bireysel olarak o değeri içselleştirmiş ve davranışa dönüştürmüş olmasıdır.

İçeriği oluştururken ya da sınıfta içerik düzenlenip sunulurken, öğretmen öğrencilerin birikimlerini ve aileden getirdiklerini dikkate alıp, önceki bilgileriyle

bağlantılar kurmalı, yeni bilgiler bunların üzerine inşa edilmelidir. Öğretmen, sınıf içinde yapılacak olan etkinliklerden öğrencilerin neler öğrenebileceklerini belirleyip, etkinliklerin ne işe yarayacağını vurgulayarak, onların hatalarını düzelterek ve öğrencilerin birbirleriyle iş birliği halinde çalışmalarını teşvik ederek, öğrenme ortamlarını daha iyi bir duruma getirebilir (Borophy, 1999, 8-9).

Doğal etik ile çatışan unsurlar içeren bir eğitim olumsuz bir nitelik taşıır ve özellikle, sözlü ifadeler ve vaazlar kullanılarak, etiksel öğütlerin ezberletildiği, temelde soru cevap yöntemine dayalı bir eğitimde hedefe uygun bir ahlaki gelişim sağlanamaz. Çünkü böyle bir eğitimde sözler, duygular ve eylemlerin yerine geçer (Kale, 2008, 14). Eğitilecek çocukların duygu ve düşünce dünyalarına seslenebilecek sözlü, yazılı ve görsel ürünlerin tümü değer eğitiminde kullanılabilir. Bu şekilde çocukta olumlu etki ve izlenimler bırakılabilir. Bu tip ürünler çocukta, kendini, olayları, çevreyi algılayış ile ona göre davranış geliştirme açısından olumlu gelişme ve değişimlere olanak sunar.

Bu çalışmada, değer eğitimi konusunda önerilen yöntem, değerler hakkında fikir verebilecek kısa hikayelerdir. Evrensel değerleri barındıran, doğru yanlış olgusu hakkında farkındalık kazandıran hikayeler, öğrencilerin davranışlarına, bakış açılarına ışık tutarak, evrensel değerleri öğrenmelerine ve işlevselleştirmelerine yardım edebilir. Hikaye, kişisel ve ruhsal gelişimle ilgili, birçok alanda uluslar arası geçerliliği olan bir konuma sahip olup, çocuk ve gençlerin psikolojik gelişimlerinde önemli bir pedagojik araçtır (Rossiter, 2001).

Hikâye okuyan ya da dinleyen kimse, oradaki kahramanların rolleri ile çok hızlı bir biçimde empati kurmakta; kahramanların yerine kendini koyup mizaç ve vasıfları itibarıyla kendine uygun veya en yakın görünen biriyle özdeşleşmektedir. Hikâyelerdeki kahramanlar, öyküsel formlar içinde -örneğin komedi, trajedi, mutlu sonla biten gibi- kendilerine ait rolleri oynamaktadırlar. Bu roller ve hikâyenin kurgusu, okuyucunun kendi yaşamı içinde başkalarıyla olan ilişkilerinin detaylandırılmasına yardımcı olmaktadır. Hikâyenin eğitimde önemli ve etkin bir yöntem olması, bu özdeşleşmeden kaynaklanmaktadır (Kenneth, 2001).

Birçok eğitimcinin sevgi, umut etme, affetmek, güven gibi değerlerin eğitimde öğrencilere kazandırılması gerektiği konusunda hemfikir oldukları, ancak “nasıl?” sorusuna cevap vermekte ve uygulamaya yansıtmakta zorluk çektikleri söylenebilir. Sınıflarda yaşanan bazı sorunlarda, öğretmenlerin öğrencilerine önderlik etmesi ve öğrencilerin yanlış tutum ve düşüncelerinin yerine olumlu bir bakış açısı kazanmalarına katkı sağlamaları gerekir.

Güvenin önemi ya da affetmenin erdemi nasıl öğretilir? Yaşadığımız zorluklarla, umutsuzluğa kapılmadan ve bizi güçlendirecek fırsatlar olarak değerlendirip baş edebilir miyiz? Sınıf içinde öğrencilerin zorluklar nedeniyle yılgınlığa düştükleri, mücadele etmekten vazgeçtikleri anlar olabilir. Bu çalışmada, öğretmenlerin bu durumlarda öğrencilerini motive etmek adına, azimli olmanın, mücadeleden vazgeçmemenin önemine ilişkin yapacakları dakikalarca sürecek konuşma yerine yukarıda sözü edilen duyguları verebilecek bir hikaye anlatmaları önerilmektedir. Aşağıda bu konuda örnek olabilecek bir hikaye verilmiştir.

Yolumuzdaki engeller

Eski zamanlarda bir kral, saraya gelen yolun üzerine kocaman bir kaya koydurmuş, kendisi de pencereye oturmuştu. Bakalım neler olacaktı? Ülkenin en zengin tüccarları, en güçlü kervancıları, saray görevlileri birer birer geldiler, sabahtan öğlene kadar. Hepsi kayanın etrafından dolaşıp saraya girdiler. Pek çoğu kralı yüksek sesle eleştirdi. Halkından bu kadar vergi alıyor, ama yolları temiz tutamıyordu. Sonunda bir köylü çıkageldi. Saraya meyve ve sebze getiriyordu. Sırtındaki küfeyi yere indirdi, iki eli ile kayaya sarıldı ve ıkına sıkına itmeye başladı. Sonunda kan ter içinde kaldı ama, kayayı da yolun kenarına çekti. Tam küfesini yeniden sırtına almak üzereydi ki, kayanın eski yerinde bir kesenin durduğunu gördü. Açtı.. Kесе altın doluydu. Bir de kralın notu vardı içinde..“Bu altınlar kayayı yoldan çeken kişiye aittir.” diyordu kral. Köylü, bugün dahi pek çoğumuzun farkında olmadığı bir ders almıştı. “Her engel, yaşam koşullarınızı daha fazla iyileştirecek bir fırsattır...”

Sınıflarda sıkça yaşanan bir başka problem, öğrencilerin kendi içinde ya da başka insanlarla yaşadıkları tartışmalar, kavgalar, hissedilen öfkeler ya da duyulan nefretler olabilir. Bu tip durumlarda uzunca vaazlar ya da öğütler yerine aşağıda bir örneği görülen, etkili bir anlatımla paylaşılan hikâyeler eğitim aracı olarak kullanılabilir.

Affetmenin güzelliği

Bir lise öğretmeni bir gün derste öğrencilerine bir teklifte bulunur: “Bir hayat deneyimine katılmak ister misiniz?” Öğrenciler çok sevdikleri hocalarının bu teklifini tereddütsüz kabul ederler. “O zaman” der öğretmen. “Bundan sonra ne dersem yapacağınıza da söz verin” Öğrenciler bunu da yaparlar. “Şimdi yarınki ödevinize hazır olun. Yarın hepiniz birer plastik torba ve beşer kilo patates getireceksiniz!” Öğrenciler, bu işten pek birşey anlamamışlardır. Ama ertesi sabah hepsinin sıralarını üzerinde patatesler ve torbalar hazırdır. Kendisine meraklı gözlerle bakan öğrencilerine şöyle der öğretmen: “Şimdi, bugüne dek affetmeyi reddettiğiniz her kişi için bir patates alın, o kişinin adını o patatesin üzerine yazıp torbanın içine koyun.” Bazı öğrenciler torbalarına üçer-beşer tane patates koyarken, bazılarının torbası neredeyse ağzına kadar dolmuştur. Öğretmen, kendisine “Peki şimdi ne olacak?” der gibi bakan öğrencilerine ikinci açıklamasını yapar: “Bir hafta boyunca nereye giderseniz gidin, bu torbaları yanınızda taşıyacaksınız. Yattığınız yatakta, bindiğiniz otobüste, okuldayken sıranızın üstünde? hep yanınızda olacaklar.” Aradan bir hafta geçmiştir. Hocaları sınıfa girer girmez, denileni yapmış olan öğrenciler şikayete başlarlar: “Hocam, bu kadar ağır torbayı her yere taşımak çok zor.” “Hocam, patatesler kokmaya başladı. Vallahi, insanlar tuhaf bakıyorlar bana artık.” “Hem sıkıldık, hem yorulduk?” Öğretmen gülümseyerek öğrencilerine şu dersi verir: “Kalbimiz patates çuvalı gibidir. İçine ne kadar çok öfke, nefret kızgınlık doldurursanız o kadar ağırlaşır. Daha sonra ise çürüyüp kokmaya başlar. Görüyorsunuz ki, affetmeyerek asıl kendimizi cezalandırıyoruz. Kendimizi ruhumuzda ağır yükler taşımaya mahkûm ediyoruz. Affetmeyi karşımızdaki kişiye bir ihsan olarak düşünüyoruz, halbuki affetmek en başta kendimize yaptığımız bir iyiliktir. İnsanları affedin....

Gerçekte hikayenin insanoğlunun bütün bilgeliğini, örtülü ya da açık hastalıklarını yansıtan gizemli bir gücü vardır. Bu nedenle eğitim bir bakıma hikaye anlatma ve anlama sanatıdır. Sevgi, erdem, hoşgörü, dostluk, aşk, onur, bilgelik, sadakat, vefa, şefkat gibi temalar üzerine kurulu hikayelerin, öncelikle vicdan ve karakter eğitimi bağlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Ayдын, 2011,5).

Bu hikayeleri etkili bir şekilde anlatabilen ve çocukların hayatında farkındalık yaratabilen öğretmenlerin, öğrenciler açısından yol gösterici olacağı ve bir lider gibi algılanabileceği söylenebilir. Ancak hikayelerin anlatımındaki etkililik kadar hikayelerin seçiminde de bazı özelliklere dikkat edilmelidir. Unkovich, (2011) bu özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

1. Canlandırıcı ve yönlendirici hikayeler seçilmelidir. Seçilen öyküler öğrencileri hayat, sevgi, umut üzerine düşündürmeli, hatta umutsuzluğa çözüm bulmalıdır.
2. Gerçek hikayeler her zaman yapılabilir, gerçekleştirilebilir olmalıdır. Öğrenciler, başkalarından, amaçlarına ulaşabileceklerini ve engellerin üstesinden gelebileceklerini duymak isterler.
3. Hikaye seçimi ile, öğrencilerin duygularını rahatça ortaya koyabilecekleri, kendilerini güvende hissedebilecekleri bir sınıf ortamı sağlanmalıdır. Bu onları hayatla başa çıkmak için güçlendirir.
4. Eylemleri ve sonuçlarını gösteren hikayeler seçilmelidir. Hayat dersleri öğüt veren bir yetiştiren ya da vaazdan çok iyi bir hikayeden öğrenilir.
5. Yaşamla ve karşılaştıkları zorluklarla ilgili olduklarında öğrencilerin hikayeyi benimsemesi daha kolay olur.

Eğitimde sadece zihinsel gelişime önem verilirse, eğitimin asıl amacından uzaklaşmış olur. Eğitimde değerleri işleyebilmenin yollarından biri olarak, farklı değerlerin işlenebileceği doğru hikayeler kullanılabilir. Soyut nitelikler taşıyan değerler, anlatılan hikayelerden yararlanılarak çocukların zihninde somutlaştırılabilir. Değerleri işlemeye dönük bu tür hikayeler, doğru ve yanlış olana ilişkin yorum ve sorgulama yeteneklerinde ilerleme sağlayabilir. Ancak hikayelerin anlatımı sırasında ses tonlamalarına ve vurgulara dikkat etmek ve hikayenin etkileyciliğini arttırmak önemlidir.

Okullarda değerler eğitimi kapsamında, evrensel ilkelerin ve demokratik tutumların öneminin vurgulanması gerekir. Sınıflarda insanın onuru ve değerini merkeze alarak işlenen bir değerler eğitiminde, kişisel değerlerin sorumluluğunu taşımak ve yaşamda kullanmaktan daha fazlası yapılarak, etrafımızdaki kişileri, yaşadığımız çevreyi ve dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek sorumluluğu da sıklıkla işlenebilir. Öğrencilerin akademik başarıları yanında, değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal-sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.

İnsanın onuru ve değerinden hareket eden bir değerler eğitiminde; insanın öncelikle, bir olanaklar bütünü olarak tanımlanması ve bu olanakların hem kendi toplumunda, hem de dünyada gerçekleştirilmesinden kişilerin sorumlu tutulması gerekmektedir. En temel basamaklardan itibaren verilmesi gereken bir değerler eğitiminde

bu sorumluluk duygusunun içselleştirilmesi en önemli sorundur. Kendimizi, karşı-mızdakileri, toplumumuzu ve tüm dünyayı anlamak, değiştirmek ve geliştirmek, sağlıklı, verimli etiksel iletişim kurabilmek bu sorumluluktan geçmektedir (Kale, 2008, 15).

Sonuç ve Öneriler

Eğitimin ülkeler ve toplumlar için önemi yalnızca bilgi kazandırma işlevinden değil, beceri, alışkanlık ve değer kazandırması işlevinden de kaynaklanmaktadır. Öğrencilere değerler kazandırılarak bireylerin sorumlulukları paylaşması, çevresine ve çevresinde yaşayan canlılara daha duyarlı olması, kendini yönetmesi, geliştirmesi ve bu yolla bireylerin toplumsal yaşamdaki ilişkilerini geliştirmeleri sağlanır (Ravinger, 2006; Tillman, 2000, 9).

Okul, her şeyden önce değerlere dayalı olarak işleyen, aynı zamanda değer üreten bir örgüt olarak görülebilir. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin etkili liderler olabilmeleri için gereken özellikler arasında iyi karakter özelliklerine sahip olmak (dürüst, bütünlüştürücü, cesaretli, içten olmak vb.) önemli bir yer tutmaktadır (Yalçınkaya, 2005; Özmen, 2003).

İyi insan olma yolunda çocuğu geliştirme görevi taşıyan öğretmenler; sınıf içinde yaşanan olayları kendi yüklemelerinden uzak tutmak koşuluyla, tartışmaya açarak öğrencilerin doğru ve yanlış kavramlarını sorgulamalarını sağlayabilirler. Sınıf içinde ya da toplumda yaşanan örnek olaylardan yola çıkarak, öğrencilerin sorgulama ve doğruya ulaşma becerilerine katkı sağlayabilirler.

Pek çok kişi bireylerin yetiştirilmesi ve her yönden geliştirilmesi görevini üstlenmiş olan “okul” denilen özel kurumda, “iyi” ve “doğru” kavramlarına gereken vurgunun yapılmamasından yakınıyor, etik eğitiminin öğrencilerle ilgilenen bazı eğitimcilerin bireysel gücü ve ilgileri ile sınırlı kaldığına inanmaktadır. Oysa eğitim ve okul kavramlarının doğasında etik bir çaba yatmaktadır. Toplumun bireylerinin istenilir iyileri kazanması ve bunu kazandıracak kurumun da etik değerler çerçevesinde işlev göstermesi beklenmelidir. Toplum tarafından sorumluluk, saygı, güven, adalet, yurttaşlık bilinci gibi temel değerleri içeren bir etik yaklaşımın okullarda geliştirilmesi ve öğrencilerin karakter eğitiminin desteklenmesi beklenmektedir (Aydın, 2003, 190).

Ailenin, toplumun ve okulun temel insanı değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek gibi önemli bir görevi bulunmaktadır. Milli eğitimin genel ve özel amaçlarına bakıldığında, toplum olarak bu görevleri benimsemiş olduğumuz görülür. Okul sadece ders programlarının öğretildiği yer olarak düşünülmemiş; aynı zamanda, iyi bir insan olma, kendine ve başkasına saygılı birey olma gibi birçok değer öğretildiği yer olarak belirlenmiştir. Bu bakış açısından hareketle, okulların temel iki amacından bahsetmek yanlış olmaz. Bunlar: Akademik açıdan başarılı ve temel değerleri benimsemiş bireylerin yetiştirilmesidir (Ekşi, 2003, 79).

Oysa bakıldığında varolan eğitim dizgeleri, öğrenmede yalnızca bilişsel alanın gelişmesine hizmet etmekte, duyuşsal ve devinişsel yönleri ihmal etmektedir (San, 1990). Eğitimin amaçlarından biri, öğrencilerde istendik davranışlar oluşturmaktır. Okullarda gittikçe arttığı gözlenen öğrenci sorunları, eğitimin bu konuda farklı yaklaşımlara ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Okullarda akademik başarının meslek

edindirme konusundaki gittikçe artan önemi, öğrencilerin, öğretmenlerin hatta velilerin ilgilerini eğitimden çok öğretime çekmektedir. Oysa, başarının, sayısal verilerle değerlendirilmesi, insancıl niteliklerin göz ardı edilmesi sonucunu doğurabilir. Sadece okullarda değil, toplumda da çok para kazanan ya da kariyer yapan insanlar diğer nitelikleri çok önemsenmeden ayrıcalıklı görülebilmektedir. Bu insanlar; doğruluk, dürüstlük, hakbilirlik, adalet gibi kavramları benimseyip yaşam tarzına uyarlamasalar bile bu ayrıcalığa sahip olabilmektedirler. Çocukları hayata hazırlama görevi olan okullar, meslek edindirme görevi dışında, iyi insan yetiştirme görevini de gerçekleştirebilmelidir. İnsancıl değerlere sahip, evrensel ilkeleri benimsemiş, topluma yararlı olabilecek iyi insanları yetiştirebilmek için, değer eğitimine gerekli önemin verilmesinin bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Aksi halde belli bir konuma ulaşmış ancak etik tavırlardan uzak, toplumsal yararı gözetmeyen, bireysel sorumluluk bilincinden uzak insan sayısının artışı kaçınılmaz gibi görünmektedir

Veliler ve öğrenciler, eğitimin amacını; “iyi bir okul kazanmak” olarak düşünebilmekte, bu nedenle derslerin içinde değer eğitimine yönelik yapılacak etkinlikleri zaman kaybı olarak değerlendirebilmektedirler. Öğretmenler de bu talepler doğrultusunda sadece akademik başarı beklentisini karşılayacak yöntemlerle ders işleyebilmektedir. Oysa eğitimin amaçları açıktır. Öğretmenlerin yasal metinlerde belirtilen amaçları göz ardı etmeden, derslerinin içinde öğrencilerini “iyi insan” olarak yetiştirmeye katkı sağlayacak değerleri, etkileyici yöntemlerle mutlaka işlemesi gerekir.

Yaşantsal süreçler içerisinde kişilere kendilerini ve toplumsal yapı içinde diğer insanları gözlemlene şansını veren bir yöntem olan hikaye anlatımı yöntemi, değer eğitiminde kullanılabilir etkili bir yöntem olarak düşünülebilir. Evrensel değerleri barındıran, doğru yanlış olgusu hakkında farkındalık kazandıran hikayeler, öğrencilerin davranışlarına, bakış açılarına ışık tutarak, öğrenmelerine yardım edebilir. Toplumda gittikçe daha fazla olumsuz davranışlara rastlamak mümkündür. Bunu yenmek için değerlerin okulda her ders içinde eğlenceli, etkileyici ve çarpıcı örneklerle öğrencilere kazandırılması gerekir. Değer eğitimi, tek bir ders kapsamında verilmeyle çalılırsa sadece geçilmesi, not alınması gereken bir ders olarak değerlendirilebilir. Süreç içinde değerler kazanmak yerine, sonuçta iyi bir not almak hedeflenebilir. Bu değerleri yorumlayıp benimsemek, tutum ve davranışlarımıza yansıtma asıl amacımız olursa, daha anlamlı bir değerler eğitimi sisteminden bahsedebiliriz. Ancak tüm derslerde değerleri işleyebilmek için, bunları yaşamsal olarak benimseyen, önemseyen ve nasıl işleyeceğini bilen öğretmenlere ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin, değer eğitiminde, izleyecekleri yollara ilişkin bilgi edinmelerini sağlayacak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Öğrenciler, eğitici hikayeler yoluyla; hikayeleştirilmiş olarak kendilerine sunulan, aslında gerçek yaşamla ilişkili olan kavram ve olayları, inceleme, analiz etme ve kendi düşünceleri ile açıklama fırsatı bulabilmektedirler. Bu süreç içerisinde, kendilerini bütünsel olarak değerlendirip, kişisel anlamda eksik gördükleri noktalarda kendilerini tamamlayabilirler. Bu yaklaşım, öğrencilerin hem kendileri ile hem de diğer insanlarla etkileşimlerini artırıp, öğrencilere daha iyi bir insan olma sorumluluğunu taşıdığını hatırlatabilir.

Verilen sözü tutmak, doğruluk ve dürüstlük, iyilik ve nezaket, özür dilemek, başışlamak, vicdanın yönettiği bir karaktere sahip olmak, ilke merkezli bir yaşam

sürdürmek gibi değerleri yaşamının merkezine alan bireyler, olumlu toplumsal yapıların oluşumuna katkı sağlar. Toplumda ve dolayısıyla eğitimde meydana gelebilecek değer kayıplarının önüne geçmek için önce okullarda öğrencilere örnek olan öğretmen ve yöneticilerin kendi davranışlarında bu evrensel değerlere uyması gerekmektedir. Okulun genel havasında değerlerin sürekli işlenmesi, bu değerlerin kazandırılması sırasında hikaye anlatımı gibi tekniklerden yararlanılması sevgi, hoşgörü, adalet gibi değerleri özümsemiş ve bunları yaşamları içinde uygulayacak niteliğe sahip nesillerin oluşmasına katkı sağlayabilir.

Kaynakça

- AYDIN, Ayhan. (2011). **Eğitim Hikayedir**, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- AYDIN, İnyet. (2003). **Eğitim ve Öğretimde Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- AYDIN, İnyet. (2002). **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- BLACK, S. (1996). The Character Conundrum. **American School Board Journal**, 183, 29-31.
- BOROPHY, J. (1999). **Generic Aspects of Effective Learning**, IBE Pub, Lausanne.
- BURSALIOGLU, Ziya. (2000). **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- COOMBS-RICHARDSON, R. & Toison H. (2005). "A Comparison Of Values Rankings For Selected American And Australian Teachers." **Journal of Research in International Education**, 4, 263-277.
- COVEY, Stephen. (2005). **8'inci Alışkanlık Bütünlüğe Doğru**, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- DAĞDELEN, Ömer. (1999). **İlköğretim Öğrencilerinin Sınıf İçi Olumsuz Davranışlarının Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Karşılaştırılması**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara
- EKŞİ, Halil. (2003). "Temel insanî Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım Karakter Eğitimi Programları." **Değerler Eğitimi Dergisi**, Kış 2004, S.1, ss.79-96.
- ERDEM, Ali Rıza. (2003). "Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler." **Değerler Eğitimi Dergisi**, Ekim 2003, S.1, ss.55-72
- ERTÜRK, Selahattin. (1982). **Eğitimde Program Geliştirme**, Yelkentepe Yayınları, Ankara
- GOLEMAN, Daniel. (1998). **Duygusal Zeka Neden IO' den Daha Önemlidir?**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- GUTTEK, Gerald. (2001). **Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar**, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- GÜNDOĞAN, A.O. (2002). **Ahlaki Hayatımızın Kaynağında Toplumculuk-Bireycilik Tartışması. Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri**, Vadi Yayınları, Ankara.
- İNSANİ DEĞERLER EĞİTİMİ SEMİNER PROGRAMI. (1996). Karşılıksız Hizmet Vakfı, İstanbul.

◆ Hülya Kasapoğlu

- KAF, Özlem. (2000). "Hayat Bilgisi Dersinde Bazı Sosyal Becerilerin kazandırılmasında Yaratıcı Drama Yönteminin Etkisi". **C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. S. 6, ss. 173-184.
- KALE, N. (2008). "Nasıl Bir Değerler Eğitimi". **Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğü Yayın Organı**. 9, (58),10-17.
- KALTSOUNİS, T. (1987). **Teaching Social Studies in the Elementary School the Basics for Citizenship**. Englewood Cliffs, New Jersey <http://www.swarthmore.edu/socsci/kgergen1/text3.html>, "Narrative, Moral Identity and Historical Consciousness: a Social Constructionist Account." KENNETH J. Gergen, 25.12.2001.
- KUÇARIDI, J. (1995). Felsefi Açıdan Eğitim ve Türkiye’de Eğitim,17–18 Kasım: Türkiye Felsefe Kurumu, İstanbul.
- MEB.(2005). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı**. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.
- MONTAGU, Ashley. (2000). **Çocuklarınıza Ahlaki Değerleri Nasıl Kazandırabilirsiniz?** Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZGENER, Şevki. (2004). **İş Ahlakının Temelleri Yönetmelik Bir Yaklaşım**, Nobel Yayın, Ankara.
- ÖZEN, Şükrü. (1996). **Bürokratik kültür**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ÖZMEN, Fatma. (2003). Eğitimde Okul ve Sınıf. M. Taçpınar (Ed). **Öğretmenlik Mesleği**. Nobel Basımevi, Ankara
- PARASHAR, S., DHAR S. & DAHR, U. (2004). "Perception of values: a study of future professionals." **Journal of Human Values**, 10, 143-152. "Film And Television:An Introductory Study of the 'Alternative' Religious Stories that Shape the Spirituality of Children and Adolescents." ROSSİTER G. 25.12.2001
- RYAN, Kevin. (1993). "Mining The Values in The Curriculum". **Educational Leadership**, 51(3),16-18.
- RYAN, K. A. VE BOHLİN, K. E. (1999). **Building character in schools: Practical ways to bring moral instruction to life**. Jossey-Bass, San Francisco.
- ROBBİNS, Stephen. (1994). **Örgütsel Davranışın Temelleri**. (Çev. Sevgi Ayşe Öztürk) . San Diego State University : Prentice-Hall Internaional, Inc.
- SAN, İnci. (1990). "Eğitimde Yaratıcı Drama". **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, S.3, ss. 572-582.
- SARGUT, Selami. A. (2001). **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**. İmge Kitabevi, Ankara.
- ŞİŞMAN, Mehmet. (2000). **Eğitimde Mükemmellik Arayışı**. Pegem Yayınları, Ankara.
- ŞİŞMAN, Mehmet. (2004). **Öğretmenliğe Giriş**. Pegem Yayınları, Ankara.
- TİLLMAN, Diane. (2000). **Living Values Activities For Young Adults**. New York: Health Communications Inc.
- TURAN, Selahattin. (2003). **Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar**. (Edi: Çağatay Özdemir). Asil Yayıncılık, Ankara.

TDK (2005). **Türkçe sözlük**. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan. (1998). **İşçi Kültürünün Yükselişi**. Tımas yayınları, İstanbul.

QUİSUMBİNG, L. R. VE DE LEO, J. (2005). **Learning to Do: Values for Learning**

and Working Together in A Globalized World. Network for International Education and Values Educaation in Partnership with UNESCO-UNVEOK International Centre for Technical and Vocational Education and Training Sourcebook, **(Report prepared by The Asia Pasific)**. Bonn, Germany.

UNKOVİCH, Anna. (2011). *“The Power Of Story — To Teach, To Reach, To Inspire”*. **Phi Delta Kappan**. 92 (6): 58-62.

VARIŞ, Fatma. (1981). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

VEUGELERS, W. & VEDDER P. (2003). *“Values in Teaching”*. **Teachers and Teaching: Theory And Practice**, 9, 377-389.

YALÇINKAYA, M. (2005). *Okul ve Sınıf Ortamı*. D. Ekiz ve H. Durukan (Ed). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Lisans Yayıncılık, İstanbul

YÖRÜKOĞLU, Atalay. (2003). **Çocuk Ruh Sağlığı**. Özgür Yayınları, İstanbul.

VALUE EDUCATION IN SCHOOLS AND STORIES

Hülya KASAPOĞLU*

Abstract

Schools are places where students are equipped with information as virtuous people as well as organizations which have mission to provide training and personality development. Therefore, teaching in schools should be given as much importance to education. People are shaped in line with the behavior of value. Schools are doing the task in winning a behavior or switching the behavior in the desired direction. While doing so, given the values of individuals should be able to create a personality. Students value education receive valuable behavior and through people to train the model includes samples. Therefore, the school environments of students should be arranged to set a good example. Besides, method like storytelling, can be used in order to help students for value concretization from being abstract. With a good value education, schools can be communities where a group of virtues such as responsibilities, hard working, honesty, courtesy take place. In this article, some inference on the recommended value for education has been given in this context by discussing the importance of education in school.

Key Words: Value, value education in school, story, ethics

* Assistant Prof.Dr., Karadeniz Technical University, Fatih Faculty of Education, Department of Educational Sciences